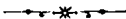

կանեմք զօրութիւն պահօցն, զկնի որովայնի մօլիմք: Զամենայն շունչ ղօղական ազգին յաճախապէս ճաշակելով, ըմպելով, և պէտպէս զեռնովք որ ի ծովէ, արտաք խլապին, մինչև բազումք զծայթքեալն հանդերձ այլովք աղտեղութեամբ գործեն: Իսկ այլք զկնից աւուրսն սրբութեամբ անցուցեալ պատճառելով զվկայիցն յիշատակս և յարութեան պաշտօնն, համարձակութեամբ հաղորդին անխորի յամենայն կերակուրս: Բաց ի մարմնական մտակերութենէն արշուրթեամբ շուայտեալք պիղծ երգովք և սատանայական յօրինեալ ձայնիւք հեթանոսաբար ապականեն զհինգ աւուրցն զճանութիւնս. և այլք ի ճոխագունիցն ամենայն օր իւղիւ և մեղու պարարեալ զփափագ որկորստութեան անցուցանեն, և երգովք լկտիւք մոլին. և այսպէս զփրկութիւն անձանց կորուսեալ՝ լուծանեն զկարգ գոգելի ընդդիմադրեալք հարցն աւանդութեան: Այս ի պատմութենէ Հապհոյ Բագրատունւոյ է որդւոյ Աշոտի սեպուհի պատրիկի, յանուն Դաւթի Բագրատունւոյ որդւոյ Աշոտի իշխանաց իշխանի զոր ձեռնառեալ և ընկալեալ յօժարութեամբ հօր Դաւթի առաջնորդի վանաց սրբոյն Ստեփաննոսի՝ ի Բագրեւանդ գաւառի, և յոյժ բերկրեալ յաղագս հեղի գոլոյ ի ստութենէ, և զի ճշմարտութեամբ՝ յաւել յինքնէ զճառս բանից աստուածայնոց »:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅՐԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆՑ

Վ Բ Ա Ց

Հայրենագիտական շարժումը հազիւ իր գոյութիւնը կը զգացնէ այս տարեշրջանին մէջ, ուր ազգը շատ աւելի հզօր պատճառներ ունի իր ապագայովն զբաղելու, քան իր անցեալովը: Հազիւ մի քանի յօդուածներ կարող պիտի ըլլանք արձանագրել:

« Եղայ » հանդէսին մէջ (1906, Թիւ 6) Սիւն վարդապետ յօդուած մը կը նուիրէ « Մովսէս Խորենացի Թէ Մովսէս Խորին » վերնագրով: Բօղոածագիրը աւելի քաշարտութիւն ցոյց կու տայ քան հմտութիւն, և անշուշտ այսպիսի պարագայներու մէջ առաջինը չէ որ կը պահանջուի:

Նա կը համարի Թէ վենետիկի միաբանութիւնը Մովսէսի ընծայած ըլլայ խո-

րեւացի մակդիրը: « Երեւի Եզնիկի և Ղազարի իրենց ծննդավայր գիւղերի անունով կոչուած լինելու նախանձը շարժել է մեր վենետիկցի եղբայրների հետաքրքրութիւնը, Թէ ինչու Եզնիկը կողարացի կը լինի, Ղազարը Փարպեցի, իսկ Մովսէսը չլինի ո՛ր և է տեղացի »:

Այս հաճելի պարբերութենէն յետոյ՝ յօդուածագիրը կը հարցնէ. « Ի՞նչ յայտնի չէ որ մեր բարձր ի գլուխ կանգնած մատենագիր սուրբ հայերը սովորաբար չեն յիշատակում իրանց ծննդավայր գիւղի կամ քաղաքի անունով, այլ իւրաքանչիւր՝ իր յատուկ արժանատրութեան »: Ուստի, կը պատճառարանէ Սիւն վարդապետ, այն պատճառաւ՝ որով Ս. Գրիգոր՝ Լուսաւորէի կոչուեցաւ, Մեսրոբը՝ Մոշտոց, Դաւիթը՝ Անյաղթ, Մովսէսն ալ՝ Խորին կոչուեցաւ:

Յոյց տալու համար Թէ Մովսէս չէ « լինել Մշոյ գաւառի Խորնի կամ Խորոնք գիւղում », նա դիտել կու տայ՝ որ Խորենացի վան չէ գացեր, որովհետեւ տեղ մը կ'ընէ. « ի պատառուածս նոյն ամբարտակի գետոյն, այժմ, որպէս յեմք, մարդիկ աշխարհին ի հէն և ի գաղթական փախստեամբ ամբանան »: Անշուշտ կ'ընէ, Սիւն վարդապետ, Մովսէս և Երեսնամենի արկածալի պանդխտութիւնից վերադարձին, գոնէ կարիք կամ իսկապէս կարօտ և փափագ կը զգար այցելելու իւր հայրենիքին, Մուշին, և ոչ նրանից այնչափ հեռու գտնուած՝ հրաշակերտ վանին »: և որովհետեւ այստեղ չէ քացած, — կը հետեցնէ Սիւն վարդապետ, — Մովսէս Խորնի չէ ծնած: Ամբողջ պատճառաբանութիւնը խախտու է և անհիմն, ձեռագրաց վկայութիւնը քնաւ չէ առնուած ի նկատի, միամտօրէն Միւլիթարեանց ընծայուած է ինչ որ անոնք ժառանգած են միայն, ու վերջապէս հակասութեան մէջ է Սիւն վարդապետ՝ տեղական մակդիրի գոյութիւնը մերժելով՝ յետ կողարացիին ու փարպեցիին վրայ խօսելու: Գննութիւնը պիտի շարունակուի. դեռ ժամանակ կայ ուրեմն յօդուածագրին՝ այս կէտերուն մեկ-

նութին տալու, եզրակացութեան մ' յանգելէ առաջ:

Անտիք պատրիարքը նոյնացուած էր երբեմն՝ Երկարի դիմակ, Լուդովիկոս ԺԴ-ի ժամանակակից՝ խորհրդաւոր անձնաւորութեան հետ. Բաւմաշահ (Բանասէր, հատոր Ը, թիւ 1) հիմնապէս կը հերքէ այդ կարծիքը հրատարակելով վաւերագիրներ՝ զրած 13 սեպտ. 1711ին « par monsieur d'Argenson, lieutenant de police de Paris, sur les circonstances de la mort d'Avédik ».

Հ. Գր. Գալէմբերեան Հանդէս Ամսօրեայի մէջ (1906, թիւ 8 օգ.) կը քննէ թէ Հայ Աստուածաշնչի մէջ երբ մուտ գործած է հետեւեալ անվաւեր պարբերութիւնը (Յովհ. Ա. կաթ. Գլ. Ե. համար 7), որ հարուած է ի Սպանիա, 380ին, իրիսկիլա հերետիկոսէն. « վասն զի երեք են որ վկայեն յերկինս, Հայր, Բանն, և Հոգին սուրբ, և երեքինս մի են ».— ոչ մէկ հայ ձեռագրի և ոչ մէկ հայ մեկնչի թով կը գտնուի ան. առաջին անգամ Ոսկանը կը ներմուծէ՝ Վուկասթայի վրայէն, նոյնը կ'ընեն նաեւ այլ հայ տպագրութիւնք: — Միայն Գրիգոր Է. Անուարդեցի, կաթողիկոս Սոս, (1293—1307) նոյնը կարողացած է կիպրիանու կարքերուն ժողովոյն վրայ գրածին մէջ, բայց այժմ կիպրիանու ոչ մէկ գործին մէջ այդ խօսքին վերայ ակնարկութիւն կը գտնենք, բաց ի « վասն միութեան եկեղեցւոյ » գրուածքէն (Ե. գլուխ):

Հոգրք փեղմարն (Հանդէս, թիւ 8) կ'ապացուցանէ՝ թէ հայերէնէ փոխ առնուած են, Քրիստոսէ 500 տարի առաջ, թուրքերէնի հետեւեալ բառերը. Աղիյլ (փարախ, գիղ բառէն, որուն նախնական ձեւը եղած է Աղեյ). եօլ (ուղի), օր (խոտ), տափար (տաւար), քափու (դուռ, կափուցանել բայէն) բոսուն (թոռն), փուհար (հակնդդգ, բաւլար). դարձեալ ֆիններէնի orpo բառը հայ որբ բառէն փոխ առնուած կը նշանակուի: Կան և ուրիշ բառեր՝ որոնց նոյնացումը դեռ այնքան վստահելի չէ: Հայերէն ձեւերու հնութիւնը կ'երաշխաւորէ՝ թէ փոխ-

առուն պէտք է թուրքերէնն եղած ըլլայ:

Բարգէն Վ. իր Եղիշիի նուիրած ուսումնասիրութեան մէջ՝ կը խօսի (Հանդէս, թիւ 8) նախարարական գրութեան՝ և ի մասնաւորի Սիսեակ վրայ. այս կէտը նուրութիւն մը չի պարունակեր. հետաքրքրական է նախարար անուան տրուած ստուգաբանութիւնը: Արար (կալուած, հմտ. arare) և նախ (= իշխան, հմտ. նահապետ) բառէն կազմուած կը ղնէ զայն. հետեւաբար նախարար = իշխան կոչուածոց. և ոչ եթէ, ինչպէս ցարդ կ'ընդունուէր նախ և աւետղ (հմտ. prae-fectus):

« Լոյս » հանդէսին մէջ կը խօսուի Գուազանի վրայ. վարդապետականը — երկգլխեան օձածեւ — Յոյներէն փոխ առնուած կը համարուի. եպիսկոպոսականը — միազուլիս օձածեւ — Լատիններէն, ԺԲ դարուն. Տաթեւացոյն ճանչցած գաւազանը՝ կը վերջնայ խալսաձէ գլուխով: (Ճաձէնը, ըստ յօդուածագրին, երբայական ծագում ունի (հմտ. Մովսեսի օձն յանապատի) ըստ Նազարէթեան Ս. Վ. ի, հայ-հեթանոսական ծագում. (հմտ. վիլլապաբաղ վահագնը):

Այս ուսումնասիրութիւնը կը վերջնայ ձեւերու խորհրդական նշանակութեանց քննութեամբ մը, որ զուրկ է գիտական կարեւորութենէ:

Բաւմաշահն « L'écho Arménien » քաղաքական թերթին մէջ կը սկսի պատմական յօդուած մը. « Les Lusignans de Poitou au trône de la petite Arménie »: Հայրենագիտական գրականութիւնը սահմանափակուած է, առ այժմ, պարբերական մամուլին մէջ:

Ք.

Ն Ո Ր - Զ Ո Ւ Ղ Ա Յ Ի

ԼՐԱՅԵՐ

Գարսկահայ ամսագիրք, — Գիծո՝ 2 բուքի,
Դիմել՝ Rédaction du journal arménien *Traber*.
Isphahan, Djoulfa, PERSE